

Детермінанти злочинів, пов'язаних з обігом порнографічної продукції

У статті зроблено спробу визначити детермінанти злочинів, пов'язаних з обігом порнографічної продукції. Визначені та класифіковані причини та умови злочинів, пов'язаних з обігом порнографічної продукції, а також ступінь їх залежності. Сформульовано висновок, що постійне володіння співробітниками оперативних підрозділів ОВС України детермінантами злочинів, передбачених ст.301 КК України значно підвищить ефективність боротьби з обігом порнографічної продукції.

Ключові слова: обіг порнографічної продукції, моральний стан суспільства, детермінанти злочинів, оперативні підрозділи ОВС.

В статье сделана попытка определить детерминанты преступлений, связанных с оборотом порнографической продукции. Определены и классифицированы причины и условия преступлений, связанных с оборотом порнографической продукции, а также степень их взаимозависимости. Сформулирован вывод, о том, что познания сотрудников оперативных подразделений ОВС Украины в сфере детерминант преступлений, предусмотренных ст.301 УК Украины значительно повысит эффективность борьбы с оборотом порнографической продукции.

Ключевые слова: оборот порнографической продукции, моральное состояние общества, детерминанты преступлений, оперативные подразделения ОВС.

An attempt to define determinants of the crimes related to trafficking in pornography. Definition and classification of the causes and conditions of crimes related to trafficking in pornography, as well as their degree of interdependence. A conclusion is made that the knowledge of staff operational divisions of police Ukraine in the field of determinants of crimes provided art.301 Criminal Code of Ukraine will significantly increase the effectiveness of the fight against trafficking in pornography.

Key words: turnover of pornographic production, moral state of society, the determinants of crime, the operational units of police Ukraine.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ сторіччя в Україні відбулися кардинальні зміни, викликані політичними реформами, які торкнулися майже всіх сфер суспільного життя, створивши проблеми, що залишаються актуальними й досі. Безумовно, це стосується і моральних, і культурних, і духовних аспектів життєдіяльності суспільства. Одним з факторів, який негативно впливає на формування загальнолюдських цінностей, насамперед у молодого покоління, є порнографія, яка зайняла не останнє місце у здобутках тіньової економіки та отримання злочинного капіталу.

Ситуація у країні, ще більше загострюється негативною трансформацією в сексуальній моралі і поведінці громадян, яка ставить перед сучасним суспільством безліч нових та надає гостроти старим проблемам. Все

частіше комерційні цілі та гарантований прибуток виправдовують аморальні, а, інколи і злочинні дії. Саме тому комплексне вивчення детермінантів цих злочинів має важливе значення для вирішення як наукових так і практичних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику боротьби зі злочинами, пов'язаними із обігом порнографічної продукції розробляли, зокрема, такі українські та російські науковці: С.В. Хільченко, Д.Г. Паляничко, А.В. Ландіна, О.П. Рябчинська, О.О. Соловей, О.В. Швед, В.А. Губанов, І.І. Дзюба, В.М. Шерстюк, В.О. Владіміров, П.Ф. Грішанін, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, О.О. Дудоров, О.П. Дьяченко, М.А. Єфімов, О.М. Ігнатов, М.Й. Коржанський, Н.Ф. Кузнецова, П.С. Матишевський,

П.П. Михайленко, В.О. Навроцький,
А.Х. Степанюк, М.Д. Шаргородський,
С.С. Яценко та інші., які зробили значний
внесок у розвиток теорії та удосконалення
практики виявлення, попередження та
розслідування злочинів, пов'язаних із обігом
порнографічної продукції.

Невирішені раніше проблеми. Проте, у
їхніх працях не розкрито сучасних
детермінантів злочинів, пов'язаних із обігом
порнографічної продукції. Причиною цього є те,
що існуючі наукові розробки проводилися в
інших історичних умовах, правових та
соціальних реаліях, й об'єктивно не могли
врахувати особливостей сьогодення.

Тому **метою** даної статті є висвітлення
сучасних детермінантів злочинів, пов'язаних із
обігом порнографічної продукції.

Виклад основного матеріалу. Оскільки
у суспільстві існує таке негативне явище як
порнографія, то виникає запитання: а що її
детермінує? Детермінувати (від лат.
determinare) означає породжувати, припускати,
обумовлювати [1, с. 29]. Проте в кримінології
поняття «детермінація» тлумачиться не завжди
однаково.

У цілому ж різні точки зору сучасних
вчених можна поділити на три групи:

Перша група вважає, що детермінація
являє собою тільки залежність, зв'язок між
речами і явищами [2, с. 77];

Другу групу складають думки тих
вчених, які розглядають терміни «фактор» та
«детермінант» як рівнозначні поняття та
синоніми, що об'єднують всі види
детермінаційних зв'язків [3, с. 68].

До третьої групи відносяться точки зору
вчених, які у детермінацію включають:
причини, умови та фактори злочинності [4, с.
29-33];

У рамках нашого дослідження ми
погоджуємося із думкою третьої групи вчених.

Так, серед причин розповсюдження
порнографічної продукції взагалі можна
виділити наступні :

1) погіршення морального стану
суспільства, яке проявляється в девальвації
загальнолюдських цінностей, принципів,
установок;

2) лібералізація нашого суспільства, яка
виражається, зокрема, в більш толерантному

ставленні до висвітлення сфери сексуальних
відносин;

3) зростання організованої злочинності,
яка контролює проституцію та виготовлення і
розповсюдження порнографічної продукції;

4) вади сімейного, шкільного виховання,
відсутність належної системи сексуального
виховання неповнолітніх.

Це так би мовити загальні показові для
даних злочинів причини, однак на
індивідуальному рівні у кожному конкретному
випадку такими причинами можуть виступати
певні психологічні або сексуальні відхилення та
збочення, наприклад, такі як: педофілія (інтерес
до порнографічної продукції з зображенням
дітей), зоофілія (теж саме, але по відношенню
до тварин), геронтофілія (сексуальний потяг до
людей старого віку), а також садомазохізм,
некрофілія і т.п. [5, с. 21]

Але для того, щоб точніше визначитися з
дійсними визначальними причинами вчинення
подібних злочинів, необхідно детально
проаналізувати весь комплекс причин в
сукупності, та кожну з них окремо, що надасть
змогу виробити найбільш ефективні заходи для
боротьби з цим явищем.

Однією з найбільш поширених серед
науковців точкою зору на причини цього явища
є та, згідно з якою, цьому сприяє погіршення
морального стану суспільства, а точніше зміни
суспільної моралі, які, в свою чергу, стали
наслідком кардинальних політичних,
економічних, соціальних змін, що відбуваються
в нашому суспільстві впродовж останніх років.
Деформація статевої моралі проявляється,
зокрема, у різкому зниженні віку осіб, що
вступають в статеві зносини, різкому зростанні
проституції, особливо дитячої, значному
поширенні в суспільстві порнографічних
предметів. Набирає обертів бізнес, пов'язаний з
сексуальним «обслуговуванням».

Таким чином, можна констатувати значні
зміни стереотипів і поведінки людей у сфері
громадської, а особливо статевої моралі. І,
проблема тут навіть не в тому, що останнім
часом цій сфері людського життя приділяється
занадто багато уваги, що вже не є закритою для
обговорення темою сексуальна культура
суспільства. Між тим все частіше поняття
«сексуальна культура» асоціюється або
замінюється поняттям «сексуальна індустрія»,

тобто «масове, тиражуєме виробництво і розповсюдження продукції (предметів, послуг, інформації і т.п.) сексуального характеру, яка виготовляється з метою одержання прибутку».[6, с. 379].

На початку 90-х ця специфічна ідеологія почала рушитися, а нішу, яка утворилася на місті останньої із-за швидкої динаміки процесів, що відбувалися в суспільстві нічим було заповнити, бо не існувало ніякої альтернативи.

Суспільство, переважна більшість якого ніколи не стояла перед самостійним вибором, альтернативою чогось іншого, особливо в плані свободи інформації, самовираження, свободи висловлювання думок, як мала дитина наче губка почала, вбирати в себе все те, що бачила, чула, спостерігала без розбору, причому з таким перекосям у бік, який тепер досить важко виправити, не маючи за плечима досвіду цивілізованого регулювання цієї сфери суспільних відносин.

Іншою причиною на якій наголошують і яку виділяють фахівці є лібералізація суспільства по відношенню до висвітлення різних сторін сексуального життя людини. Але ця причина тісно пов'язана, а точніше сказати є певним проявом і наслідком зміни моральних устоїв суспільства. Лібералізація, яка в нашому випадку означає більш толерантне ставлення до розповсюдження продукції сексуального характеру взагалі, і порнографічної зокрема, виявляється у тому, що хоча така діяльність і є незаконною, але, якщо вона не ображає почуття гідності тих осіб, які не бажають з нею знайомитися, тобто не носить нав'язливого характеру, то у багатьох членів суспільства спостерігається досить спокійне до неї ставлення.

На нашу думку, вище перелічені чинники є загальними для всіх випадків вчинення злочинів, передбачених ст.301 КК. Однак є причини, які виступають безпосередніми детермінантами вчинення останніх. Беручи за основу класифікацію всіх причин злочинності на матеріальні та ідеологічні [7, с. 131] їх можна поділити на дві групи, а саме:

- 1) соціально-економічні;
- 2) соціально-психологічні.

Що стосується першого виду, то до нього можна віднести такі досить вагомні причини як попит на цю продукцію з боку певної частини

суспільства, і бажання іншої частини, використовуючи цей попит, отримати матеріальні блага, якими найчастіше виступають гроші.

Як ми вже відмічали обіг в суспільстві порнографічної продукції характеризується його все більшою комерціалізацією, і з упевненістю можна прогнозувати такий стан речей і надалі. В даному випадку не зовсім доречно говорити про окремих осіб, бо як свідчить світова статистика споживання порнографічних предметів є масовим явищем, притаманним в тій чи іншій мірі більшості членів суспільства.

Так, наприклад, за оцінками іноземної статистики в Росії розповсюдження порнографічних предметів приносить у місяць близько 5 мільйонів доларів. Але є і більш відверта неофіційна цифра 20-25 мільйонів. Американці щорічно витрачають на продукцію сексуального характеру від 4-х до 6-ти мільярдів доларів [8, с. 252]. Дійсно вражаючи данні. І, якби хто не ставився до цього феномену, причина такого попиту знаходиться на рівні людських інстинктів та психології, тому що сексуальність притаманна людській натурі і майже завжди викликає інтерес. Саме тому розповсюдження порнографічної продукції характеризується дедалі більшою комерціалізацією. Попит породжує пропозицію, а доволі значні доходи стають вагомим стимулом саме для комерційного її розповсюдження, навіть попри існування кримінальної відповідальності за такі дії.

Другий комплекс причин становлять причини, так би мовити, особистого характеру, які є чинниками скоєння будь-яких дій з порнографічними предметами не з метою одержання прибутку, а, наприклад, для задоволення особистих сексуальних потреб, у тому числі і психічних відхилень на сексуальному ґрунті, про які ми вже говорили раніше.

Наявність певних сексуальних відхилень і збочень, для задоволення яких виникає потреба вдаватися до споживання порнографічної продукції відповідного змісту, може, у свою чергу, виступати причиною виготовлення подібної порнографічної продукції з боку інших осіб, які не мають зазначених вад, але використовують вади інших людей з метою одержання прибутку. Тобто вони виготовляють

таку продукцію заочно враховуючи коло потенційних замовників або клієнтів. Такою продукцією можуть виступати, наприклад фільми, з сексуальним зображенням дітей, з зображенням гомосексуальних сцен, з зображеннями статевих контактів з тваринами та зображення статевих відносин з апологією насильства, тощо.

Причиною розповсюдження порнографічних предметів на індивідуальному рівні може виступати, і досить часто, необхідність задоволення особистих сексуальних потреб, наприклад, у випадках, коли особа пропонує ознайомитися зі змістом такого твору іншій особі з метою схилення її до вступу в статевий зв'язок, і такі дії виступають просто певним сексуальним стимулом.

Ця ж причина може виступати чинником не тільки розповсюдження, але й виготовлення, ввезення порнографічних предметів. Це має місце у випадках, коли особа ввозить порнографічні предмети з метою їх подальшого розповсюдження серед своїх потенційних статевих партнерів. Це ж положення стосується і випадків виготовлення порнографічної продукції шляхом, зокрема, фото- чи відеозйомки реального статевого акту для розповсюдження серед інших осіб.

Таким чином, в усіх цих випадках при ввезенні, виготовленні з метою подальшого розповсюдження чи розповсюдженні, за виключенням такої його форми як збут, при всіх інших схожих рисах причиною їх вчинення виступає наявність особистих сексуальних потреб, або потреб інших осіб, задля задоволення яких особа вчинює дії, передбачені, зокрема ст.301 КК, тобто відсутній матеріальний або інший корисливий аспект.

Отже, на нашу думку, комплекс вище перелічених причин є характерним при вчиненні незаконних дій з порнографічними предметами. Звісна річ в кожному конкретному випадку при вчиненні зазначених дій з цими предметами можуть бути і інші причини, але вони властиві окремим злочинам.

Проаналізовані причини, на нашу думку, до певної міри розкривають природу цього соціального явища, пояснюють його походження та феномен існування, і їх належне врахування та осмислення надасть ефективний інструмент врегулювання відповідних відносин

в рамках закону та дотримання основних прав і свобод громадян, і дійовий інструмент боротьби з вкрай негативними та однозначно небезпечними формами його прояву.

Звісна річ самі по собі причини можуть підштовхувати до вчинення злочину, але, щоб певні соціальні процеси або явища перетворилися на дійсні детермінанти конкретного злочину, необхідні ще й додаткові обставини, які грають роль достатніх умов у кожному конкретному випадку. Отже, є цілком слушним проаналізувавши причини вчинення злочину, передбаченого ст. 301 КК України, виявити та дослідити і ті умови, що сприяють вчиненню останніх. Щодо визначення терміну «умови вчинення злочину», ми погоджуємося із думкою вчених-кримінологів, які під ним розуміють «ті факти реальної дійсності, які прямо злочинів не викликають, однак їх існування може сприяти виникненню у людини бажання скоїти злочин» [9, с. 134].

При визначенні умов наголошується що це обставини, які не прямо викликають бажання вчинити злочин, але їх наявність обов'язково береться до уваги при прийнятті відповідного рішення особою, що вчинює злочин.

Аналіз умов вчинення злочинів, передбачених ст. 301 КК, з врахуванням їх дійсного впливу та значення для об'єктивної сторони відповідного складу злочину взагалі, так і при вчиненні конкретної незаконної дії з порнографічними творами необхідно проводити у відповідності з пануючою в кримінології класифікацією останніх на супутні, необхідні та достатні.

Так, під необхідними умовами визначаються ті фактори зовнішнього середовища, які роблять можливим вчинення злочину, або «обставинами, що сприяють досягненню злочинного результату» [9 с. 147].

До умов, які сприяють вчиненню злочинів, передбачених ст. 301 КК слід віднести:

1) послаблення соціального та правового контролю за сферою інформування суспільства про сферу сексуального життя.

2) вади морального виховання підростаючого покоління;

3) безнаглядність, безпритульність, відсутність елементарного контролю за дітьми з боку батьків, або осіб, що їх замінюють,

особливо це стосується випадків коли виготовлення порнографічних предметів поєднано з примушуванням неповнолітніх до участі у їх створенні;

4) недоліки в роботі правоохоронних органів, громадських організацій, а також державних установ та органів місцевого самоврядування, щодо запобігання обігу в суспільстві порнографічних.

Отже, ми назвали умови, які необхідні для вчинення відповідних злочинів. Однак, в кожному конкретному випадку, по кожній справі необхідно виявляти умови, які сприяли вчиненню цього конкретного злочину, будь то ввезення, виготовлення чи розповсюдження порнографічних творів. Це так звані «супутні» умови, під якими розуміють «обставини місця та часу, які прямо не впливають на те, що відбувається» [10, с. 178]. Вони можуть витікати та пересікатися з необхідними умовами, але притаманні для кожного конкретного випадку. Так, наприклад, для того, щоб ввезти порнографічний предмет необхідною умовою успішності дії по ввезенню порнографічного предмету є певні недоліки в роботі митної служби, а іншими поточними умовами можуть виступати наявність певної можливості транспортування зазначених предметів, а саме засобу перевезення, підроблених документів, тощо.

Необхідними умовами, наприклад, для виготовлення відповідних творів є недоліки в роботі правоохоронних органів по своєчасному виявленню та припиненню подібних дій, але

такий стан речей певною мірою виправдовується такими перешкодами, які в свою чергу виступають супутніми умовами вчинення зазначених дій, а саме, наявністю певного місця в якому і відбувається виготовлення таких предметів, і виявлення яких досить ускладнене, наявність достатніх технічних засобів, без яких неможливо виготовлення порнографічних предметів, тощо.

Але, звісна річ, бажаного результату такої діяльності можливо досягти лише при наявності сукупності вище перелічених факторів, при цьому комбінація необхідних та супутніх умов може варіюватися в залежності від характеру дій, що вчинюються особою у тій мірі поки така сукупність не досягає рівня достатнього для вчинення злочину та досягнення запланованого злочинного результату, бо як слушно зауважує В.М.Кудрявцев «коли є достатні умови і мається причина, наслідок настає з необхідністю» [10 с. 18].

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що постійне володіння детермінантами злочинів, передбачених ст. 301 КК України значно підвищить ефективність оперативних підрозділів ОВС під час запобігання, припинення, профілактики, документування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом порнографічної продукції, та покращить моральний стан суспільства, шляхом ревальвації загальнолюдських цінностей, принципів та установок.

Список використаних джерел:

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х. : Право, 2009. – 288 с.
2. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов., О.М. Джука. – 2-ге вид., доповн. та перероб. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 292 с.
3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
4. Кримінологія. (Загальна частина) : навчальний посібник / кол. авторів А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, Л. М. Давиденко та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во ХНУВС, 2010. – 240 с.
5. Рябчинська О. П. Розповсюдження порнографічної продукції в контексті захисту прав людини / О. П. Рябчинська // Вісник Луганського інституту МВС України. – 2000. – № 2 – С. 219-222.
6. Исаев Н. А. Феномен порнографии: уголовно-правовой и криминологический анализ проблемы / Н. А. Исаев // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2006. – № 4. – С. 373-381.

7. Медицький І. Б. Деякі підходи до розуміння причин і умов злочинності / І. Б. Мединський // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. ст. – м. Івано-Франківськ, 2002. – Вип. ІХ. – С.129-133.
8. Ландіна А. В. Захист статевої моральності у кримінальному законодавстві України та зарубіжних країн / А. В. Ландіна // Молодь в юридичній науці. – Хмельницький, 2003. – № 1. – С. 251-253.
9. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии (О структуре индивидуального преступного поведения) : моногр. / В. Н. Кудрявцев. – М. : ТК Велби ; Проспект, 2007. – 176 с.
10. Кудрявцев В. Н. Причины правонарушений / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 285 с.